

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי ו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת שבועות - דף יז

!!! לזכות הצלתו של החיל החטוף נלעד בן אביבה שליט !!!

עיונים על הדף

השתחויה שבבית המקדש

לאורך כל הסוגיא מובאר בדיון טומאת מקדש וקודשיו שכדי להתחייב הנטמא צריך לשהות בבית המקדש בשיעור של השתחויה, וביארה הגמ' בשלהי טז, ב שסתם השתחויה זה בפישוט ידיים ורגלים.

בימי בין המצרים בהם אנו אבילים על בית מקדשנו, הבא נלמד את המעלה האדירה והנס הגדול שהיה בבית המקדש בעת ההשתחויה.

אמרו בגמ' ביומא כא, א אמר רב יהודה אמר רב בשעה שישראל עולין לרגל עומדין צפופין ומשתחוים רוחים ונמשכין אחת עשרה אמה אחורי בית הכפורת. מאי קאמר, הכי קאמר אף על פי שנמשכין אחת עשרה אמה אחורי בית הכפורת ועומדים צפופין כשהן משתחוין משתחוין רוחים זה אחד מעשרה נסים שנעשו במקדש. ביאר רש"י (ד"ה משתחוים) "כשמשתחוים ונופלים נעשה להם נס והמקום מרחיב עד שיש ביניהן ארבע אמות שלא ישמע איש וידו של חברו שלא יכלם".

מבאר בדברי רש"י ב' דברים. א', מלבד זה שהיה מקום לכל אחד להשתחוות, אע"פ שבזמן שעמדו העמידה הייתה צפופה. אף היה רווח בין אחד לחברו ד' אמות, כדי שלא ישמע וידו של חברו. ב', עיקר הנס היה נצרך ליום הכיפורים. שהרי מעמיד את הרווח ביחס לוודו. וענין הוודו, ביום הכיפורים. אף שלשון הגמ' "שישראל עולין לרגל". לא משמע דווקא יום הכיפורים. כדברי רש"י מובאר אף במאירי ובריטב"א. אולם ממשמעות דברי המאירי מובאר, שנס הרווח היה שייך לכל רגל שעלו בג"ל. והנס היה גדול יותר ביום הכיפורים שהיה רווח בין אחד לחברו ד' אמות כדי שלא ישמע את הוודו.

בשו"ת תשב"ץ (ח"ג סי' לו. לקראת סוף התשובה) השואל נוקט שבכל הרגלים היה נס שעומדים צפופים. וטען כנגדו העיב"ץ שאין הדבר כן, שהרי במועד היו ימי השלמה ויכלו להיכנס כמות כמות ולא היו צריכים את הנס של הרווח, לא היה ענין שיכנסו כולם בב"א. אולם ביום הכיפורים בזמן ההשתחויות שכולם השתחוו כנגד ההיכל, באותה שעה בלבד הוצרך הנס של עומדים צפופים ומשתחוים רוחים.

המהרש"א (ח"א ביומא) אומר שבלא להגיע לדברי רש"י מחמת שלא ישמע וידו חברו, היה צ"ל שהיה מקום לכל אחד כדי ד' אמות. היות ואדם תופס ד' אמות כאשר משתחוה בפישוט ידיים ורגלים. נראה שהמהרש"א לחד, שהנס היה שלכל אחד היה ד' אמות. רש"י ביאר שהד' אמות היו בין אחד לחברו. וע"ז אומר המהרש"א, שאי"צ להגיע לדבר זה. כיון שבינן כה כל אחד תפס ד' אמות.

אולם בבן יהוידע מדויק את דברי רש"י כך, כל אחד ואחד תפס ד' אמות בזמן השתחוה. כיון שזה שיעור אדם בפישוט איבריו. מלבד זאת, היה רווח בין כל אחד ואחד ד' אמות. והראיה שהגמ' אמרה עומדים צפופים ומשתחוים רוחים. מה הכוונה "רווחים" אם כדברי המהרש"א שהד' אמות היו מחמת שיעור שתופס אדם בזמן שמשתחוה, א"כ היה מספיק שהנס היה שעומדים צפופים ומשתחוים. מכל שאמרו שהנס היה שמשתחוים רוחים, למדנו א'. שהם "משתחוים", כל אחד תופס ד' אמות. ב', "רווחים" לכל אחד ואחד היה עוד ד' אמות מרחק מחברו שלא ישמע את הוודו.

רובו ככולו בטומאת בית המנוגע

אמר רבי אושעיא, ברצונו לומר דבר חידוש אבל חשש מבני הישיבה, אדם הנכנס לבית שטמא מחמת טומאת נגעים, ונכנס בדרך הילוך לאחוריו אולם חוטמו נשאר בחוץ לא נטמא, שאמרה תורה "והבא אל הבית" ובא שלא אדרך אמנם אם כולו נכנס יהיה טמא, ביאר רבא גרע מכלים שבבית "כל אשר בבית" אפילו שהם לא באו, אלא היו.

שאלו תוס' (ד"ה אפילו) מדוע נכנס דרך אחוריו למעט חוטמו, טהור. נאמר שנטמא כיון שנכנס רובו, והלכה היא שרובו ככולו. ביאר תוס', שע"פ ההגדרות של "רובו ככולו" אף כאן היו צריכים לומר כיון שנכנס רובו יהיה טמא, ולא גרע מכלים שאין בדרך שאין ויהיו טמאים, אף לגבי רובו היה מקום לומר כך, אלא שמדוקדק הפסוק הביא לומר רובו ככולו, שהרי אם יש לטמא דרך אחוריו מצד רובו ככולו, מה החילוק בין נכנס דרך ביאה לבין נכנס דרך אחוריו, ומדוע אמרה תורה "והבא אל הבית" משמע שאין ענין מיוחד בכניסה דרך הרגילה, בהכרח לא אומרים רובו ככולו בנכנס דרך אחוריו.

הגר"ח על הרמב"ם (הלכות טומאת צרעת טז, ה) דן לגבי טומאת הבגדים של הנכנס לאחוריו, בין הדברים דן בקושיית התוס' לטמא את הנכנס דרך אחוריו למעט חוטמו מצד רובו ככולו, וביאר שיש שייך לומר הך דינא דרובו ככולו במקום שנכנס דרך אחוריו, רק באופן שנכנס דרך ביאה, שנוקטים שכל מקצת ומקצת נקראת "ביאה", אלא דלא נטמא עד שיכנס כולו, וע"ז שפיר אמרינן דרובו ככולו. משא"כ בנכנס דרך אחוריו כל זמן שלא נכנס "כולו" לא הויא ביאה כלל, וא"כ הא דצריכין לביאת כולו הוא מלבד מה שלא גרע מדרך ביאה דק"ל דלא נטמא עד שיכנס כולו, עוד הוא טהור משום דכל זמן דלא נכנס כולו עוד לא הויא אפילו ביאה במקצת, ולפי"ז הרי לא שייך הכא כלל הך דינא דרובו ככולו,

דרובו ככולו לא שייך אלא לענין הך דינא דבעינן כמה שכינס, וע"כ שפיר אמרינן דהרוב שחשוב כבר הוא ככולו, משא"כ היכא שכלא נכנס כולו לא הויא ביאה כלל. וא"כ לא שייך לומר רובו ככולו כיון דגם הרוב עדיין אין עליו דין ביאה האבי עזרי הביא את דברי הגר"ח ותמחה על דבריו, כל הנושא של דרך ביאה ולדון את הנכנס בגדרי רוב בדרך ביאה וכו', הכל מדובר כאשר הטומאה היא בדרך ביאה, אבל בנכנס לאחוריו הדברים ברורים שגדר הטומאה היא כטומאת הכלים כפי שביאר רבא בדברי הגמ' "כל אשר בבית", וזה מדובר אף בנכנס כולו, א"כ אין כאן בכלל מציאות של "דרך ביאה" שדן הגר"ח לומר שעל הרוב אין דין ביאה כדי לרוב ככולו, הכל דנים בדיון טומאה דרך אחוריו, וכאשר נכנס כל גופו למעט חוטמו חסר בשיעור המציאותי שעדיין לא נכנס כולו, ובדיוק על החלק הזה דנו תוס' שיהיה בו רובו ככולו.

מבאר האבי עזרי (בהלכה ה) שיש לברר את הנושא כך, כאשר רובו של האדם נכנס לבית המנוגע, נחשש הדבר שכולו שם, או אף אם רובו בלבד שם, אבל רוב מספיק כדי להחיל הלכות טומאה.

כאשר דנים בהלכות טומאה דרך פניו, מה מוגדר לביאה לבית המנוגע, כל שרובו מוגדר שבא לבית כבר טמא אע"פ שלא נכנס כולו, היות ויש כאן מעשה ביאה וזה עצמו סיבה לטמא. אבל כאשר דנים מצד "כל אשר בבית" בטומאה בנכנס דרך אחוריו, היינו שההימצאות של האדם בבית המנוגע היא זאת שתגרום לו קבלת טומאה, כאן צריכים להגיע ל"כולו" וכאשר יהיה רובו בתוך הבית נדון האם רובו מוגדר שכולו בבית או לא, אדם שכל חלק מחלקי גופו עומד בפני עצמו ויש לו חשיבות עצמית לא יכול להגרר המיעוט שחלק הרוב, כדי שנדון בו בשם הוא בפנים. שהרי כאמור לגבי טומאת דרך אחוריו כדי שיקבל טומאה צריך שכולו יהיה בפנים, ואם היה מועיל רוב היה טמא, אבל לא יתכן לגרור ולהטפיל חלק מאיבריו לכלל גופו.

כאשר נטמא בתוך המקדש ושהה כדי להשתחוות או שיעור זמן של השתחויה, חייב. אמר רבא החיוב בהשתחויה בטומאה אפילו במהירות רק באופן שהשתחוה כלפי פנים, אבל אם כלפי חוץ בדרך יציאתו אינו חייב אם לא שהה. ויש שלמדו, שמדוקדק מלשון המשנה שכדי להתחייב צריך לשהות בהשתחויה, וע"ז אמר רבא זה באופן שהשתחוה כלפי חוץ, אבל אם השתחוה כלפי פנים חייב בכל אופן. וכוונת המשנה לחלק או שהשתחוה כלפי פנים, או השתחוה כלפי חוץ ושהה כדי שיעור, חייב. כרעה בלבד אין זה שיעור שהיה, ואם פושט ידיו ורגליו יש זה שיעור שהיה. ושיעור שהיה, כדי אמירת "וכל בני ישראל רואים ברדת האש וכבוד ד' על הבית ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחוו והודות לד' כי טוב כי לעולם חסדו", כל הפסוק או חלקו, נחלקו רבי יצחק בר נחמני ור"ש בן פזי או רבי שמואל בר נחמני, למ"ד כל הפסוק, למ"ד "מיכרעו".

"קידה" עד שפניו מגיעות ארצה, למדו מבת שבע. "כרעה" מה הברכיים, "מיכרעו על ברכיו". "השתחוה", פישוט ידים ורגלים, "הבוא נבוא אני ויארך ואחרי השתחוות לך ארצה".

הסתפק רבא האם לגבי חיוב מלקות יש בהלכה של שהיה, כלומר אדם שנטמא בשוגג והתרו בו שיצא והשתנה במזיד (לפי תוס' ועי' רש"י), האם חיובו מלקות יהיה לאחר ששהה כדון קרבן, או אם לא בלא שהיה יש בו חיוב מלקות. וצדדי הספק האם קבלו לדמות לקרבן או לא. ונשארו בתיקו. עוד הסתפק רבא, החזיק עצמו באזור העדה והשתנה כדי שיעור השתחויה האם מתחייב או לא. וצדדי הספק האם קיבלו חכמים שיעור שהיה ר"כ צדדי השתחויה ובהיותו באזור אינו יכול להשתחוות, או אין הבדל. ונשארו בתיקו.

הסתפק רבא אשי, לצד שיש הלכה של שהיה לגבי חיוב מלקות, האם זה דווקא בטומאה באונס והשתחוה תו במזיד, או אף בטומאה במזיד צריך שהיה או מתחייב אף בלא שהיה. תיקו. עוד הסתפק רבא אשי, אם ההלכה של שהיה נאמרה בעזרה בלבד, או אף נזיר הנטמא בבית הקברות יש בו הלכה של שהיה לגבי חיוב מלקות.

אם נטמא בעזרה ושהה כדי שיעור השתחויה, או שיצא בדרך האחוכה חייב, אם יצא בדרך הקצרה פטור, אמר רבא אם יוצא בדרך הקצרה אפילו הולך לאיטו עקב בצד אגודל, אפילו בשהות של כל היום כולו, פטור. הסתפק רבא, האם כמה שהיות קצרות בדרך הקצרה מצטרפים לשהיה ארוכה לחיוב. והאומר בדבריו לגבי הליכה של עקב בצד אגודל מדובר שלא שהה כלל. שאל אבי את רבה, מה הדין אם רץ בארוכה, אבל למעשה לקח פחות זמן לו היה הולך רגיל בדרך הקצרה. אמר לו רבה הדרך הארוכה לבניו לא נדחתה ואם ילך בה יתחייב אפילו ששהיו הזמן למעשה יהיה פחות. שאל רבי זירא, איך אמרו לגבי כהן שעבד בטומאה שחייב מיתה, שהרי אם לא שהה הרי לא עבד, אם שהה יש בו חיוב כרת. ואם תאמר שחכמים קיבלו את השיעורים לגבי שהיה, יתכן שעבד עבודה קטנה, ואח"כ התאמץ ורץ בקצרה וסך כל הזמן היה פחות מהליכה בדרך הקצרה, א"כ מחמת שהיה לא מתחייב אלא רק מצד העבודה בטומאה, אבל אם נוקטים שכן קיבלו חכמים שאפילו ירוץ וכו', איך יתכן לחיובי מיתה כאמור. אמר אבי, יתכן שהלך בדרך הקצרה ובדרך הפך בצניורה את אחד מהאיברים המוקטרים שיש בה שם עבודה, כדברי ר"ה שאמר שאם זר הפך בצניורה חייב מיתה.

בדיון של ר"ה שזר שהפך בצניורה חייב מיתה, מבארת הגמ' שהגדרת הדבר שכל קירוב עבודה, מוגדר לעבודה, שהרי אם בלא מעשה של הזר המאברים לא היו נקטרים אין חידוש בדברי ר"ה, ואם היו מוקטרים מה עשה, אלא מדובר באופן שעי' מעשה הזר הסתיימה העבודה מהר יותר.

אמר רבי אושעיא, ברצונו לומר דבר חידוש אבל חשש מבני הישיבה, אדם הנכנס לבית שטמא מחמת טומאת נגעים, ונכנס בדרך הילוך לאחוריו אולם חוטמו נשאר בחוץ לא נטמא, שאמרה תורה "והבא אל הבית" ובא שלא אדרך, אמנם אם כולו נכנס יהיה טמא. ביאר רבא שלא גרע מכלים שבבית "כל אשר בבית" אפילו שהם לא באו, אלא היו. מביאה הגמ' ראה לדברי רבי אושעיא, כמה שהיה טמא נכנס דרך גג בית המקדש פטור משום שנאמר "עליה המקדש לא תבא" דרך ביאה אסור.

המשה חלקה בין דיון טומאת מקדש דו היא מוצת עתה שבתחילת שאין חייבים עליה וכו' וכנגד זה בהלכות נדה הדין שונה, מבארת הגמ' שדברי המשנה מתייחסים למשנה בהריות, שאין ב"ד חייבים פר העלם דבריו על טעות בעשה ולא תעשה של טומאת מקדש וקודשיו. וכן אין היחיד מביא אדם תלוי על טומאת מקדש וקודשיו. אבל ב"ד חייבים פר העלם דבר על טעות בהוראה או בעשה או בלא תעשה של נדה, וע"ז אמרה המשנה שלטו שבנדה חייב אשם תלוי וב"ד על טעות הוראה פר העלם דבר.